

CSALFA REMÉNY A SAJTÓSZABADSÁGNAK? EGY BTK. MÓDOSÍTÁS MARGÓJÁRA*

Boda-Balogh Éva¹

Április 25-én egyéni képviselői indítványra került az Országgyűlés elé a Büntető Törvénykönyv (a továbbiakban: Btk.) rágalmozás és becsületsértés tényállásainak módosítására irányuló javaslat,² melyet május 23-án fogadott el az Országgyűlés. A módosítás a kihirdetést követő napon, június 2-án hatályba lépett. Ennek következtében büntethetőséget kizáró ok lett mindkét bűncselekmény esetében az, ha a közügyek megvitatása körében sajtótermék vagy médiaszolgáltatás útján követik el, feltéve, hogy a cselekmény nem irányul a sértett emberi méltóságának nyilvánvaló és súlyosan becsmérő tagadására.

A módosító indítvány indokolása szerint a közügyek megvitatása olyan kiemelt érték, mely indokolja e körben a dekriminalizációt, és amelyre vonatkozóan elegendő a polgári jogi felelősségre vonás. Az indokolás mind a magyar Alkotmánybíróság, mind az Emberi Jogok Európai Bírósága, illetve más európai államok szabályozására hivatkozva erősítette meg ezt az érvet.

Ebben a tanulmányban arra vállalkozom, hogy felvázoljam, miként alakultak a szólás- és sajtószabadság büntetőjogi korlátozása kapcsán a vonatkozó alkotmányos mércék a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában különös tekintettel a közszereplők bírálatainak szabadságára, illetve, hogy mi lehet a jelentősége és miben hozhat változást a Btk. módosítása.

1. A szólás- és sajtószabadság büntetőjogi korlátozása

A közügyek szabad megvitatása a demokrácia lényegi eleme. A nyilvános társadalmi párbeszédben való részvételhez, és ezáltal a közvélemény alakításához elengedhetetlen a véleménynyilvánítás szabadsága és a sajtószabadság minél szélesebb körű biztosítása. A véleménynyilvánítás szabadsága a nyilvános kommunikációt védi, azt, hogy az egyének nézetei, a különböző álláspontok és vélemények a nyilvánosság előtt megjelenhessenek.³ A sajtószabadság a véleménynyilvánítás szabadságához szorosan kapcsolódó, abból eredő, de önálló alapjog, amely a nyomtatott sajtóra, a rádióra, a televízióra és egyéb elektronikus médiumokra, illetve az internetes médiára

* DOI 10.21867/KjK/2023.2.1.

¹ Dr. Boda-Balogh Éva PhD, egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogbölcséleti és Jogsociológiai Tanszék

² T/3755. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény módosításáról

³ Halmai Gábor (1994): *A vélemény szabadság határai*. Atlantisz, Budapest, 1994. 121-129.

vonatkozik. A sajtószabadság kiterjed a sajtótermékek alapítására, a tartalmuk összeállítására és a terjesztésükre.⁴ A sajtó a véleménynyilvánítás, a tájékoztatás és az információszerzés legfontosabb eszköze. Kiemelt feladata a társadalom számára a közérdeklődés körébe tartozó témakörökről és az azokra vonatkozó különböző álláspontokról, eseményekről, személyekről való beszámolás, tudósítás. A demokratikus államokban a sajtó egyik legfontosabb funkciója, hogy hatalmi ellensúlyként ellenőrizze a kormányzatot, és beszámoljon annak tevékenységéről. Kiemelt jelentősége van annak, hogy a sajtó feltárja és a nyilvánosság elé tárja az esetleges kormányzati visszaéléseket. E funkciója miatt a sajtóra gyakran használják a „nyilvánosság őrkutyája” (*public watchdog*) kifejezést.⁵ A sajtónak tehát a közvélemény kialakulásában és formálódásában is kiemelt szerepe van, a közéleti vita legfőbb nyilvános fórumait biztosítja, illetve bizonyos mértékben lehetővé teszi a közhatalmat gyakorlók és a politikai közösség tagjai közötti kommunikációt.

Mindezek következtében a véleménynyilvánítás szabadsága és a sajtószabadság kiemelt védelemben részesülnek a demokratikus államokban. Ugyanakkor nem abszolút jogok, szigorú formai és tartalmi kritériumnak megfelelően lehetséges a korlátozásuk. Más alapvető jogok, bizonyos alkotmányos értékek és érdekek védelme alapul szolgálhat az állam általi korlátozásnak.⁶ Mivel ezeknek a jogoknak a korlátozása a demokratikus társadalomban betöltött szerepük miatt csak szűk körben lehet indokolt, korlátozásuk esetén az állam igazolási kötelezettsége különösen jelentős.

A büntetőjogi eszközökkel való korlátozás a legsúlyosabb állam általi beavatkozás ezen jogok gyakorlásába, és dermesztő hatása van mind azokra, akik a közügyek megvitatásában részt akarnak venni, mind a sajtóra. A lehetséges büntetőeljárás és büntető ítélet, illetve a kilátásba helyezett szankciók sok esetben még azokat is visszatartja a publikálástól, akik úgy vélik, hogy ésszerű esélyük van a felmentésre.⁷ Éppen ezért, az európai standardok alapján meghatározó követelménnyé vált a büntetőjogi korlátozások lehető legkisebb mértékben való alkalmazása különös figyelemmel az arányosságra.⁸ Az Emberi Jogok Európai Bírósága következetesen alkalmazza azt az alapelvet, hogy közügyekkel kapcsolatos nyilvános közlések büntetőjogi szankcionálása csak kivételesen lehet a 10. cikkben biztosított jogok arányos korlátozása, és így az Egyezménynek⁹ megfelelő.¹⁰

⁴Gálik Mihály – Polyák Gábor (2005): *Médiaszabályozás*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005, 66. old.

⁵Barendt, Eric (2007): *Freedom of Speech*. Oxford University Press, Oxford, 2007. 417-419. old.

⁶Halmi (1194): i.m. 266-267. old.

⁷Barendt (2007) i.m. 118-119. old.

⁸Lásd például Compilation of Venice Commission Opinions and Reports Concerning Freedom of Expression and Media, CDL-PI(2020)008, Strasbourg, 7 July 2020. 43-46.

⁹Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről, Róma, 1950. november 4. (Emberi Jogok Európai Egyezménye, EJEJ).

2. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata: közügyek megvitatása és közszereplők bírálata

Az Alkotmánybíróság a közügyek megvitatásával, illetve a közszereplők bírálataival kapcsolatos alkotmányos elveket és mércéket az absztrakt normakontroll eljárásban dolgozta ki. A testület a közügyek minél szélesebb körű megvitatásának a kezdetektől kiemelt jelentőséget tulajdonított. Megállapította, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága körében az alkotmányos védelem az egyéni véleménynyilvánításra és a közvélemény saját törvényei szerinti – azaz állami beavatkozástól mentes – alakulására, illetve ezekkel kölcsönhatásban a minél szélesebb tájékozottságra épülő egyéni véleményalkotás lehetőségére terjed ki.¹¹ Ebben a folyamatban a sajtó szerepe kiemelt jelentőségű, mivel a véleményalkotáshoz szükséges információszerzésnek, a véleménynyilvánításnak és a véleményformálásnak fontos eszköze.¹² A sajtó a közügyekről való tájékoztatás körében betölti a „házőrző kutya” szerepét, ellenőrzi a közéleti szereplők, az állami intézmények tevékenységét, a közügyekben hozott döntéshozatali folyamatokat, és mindezekről tájékoztatja a nyilvánosságot.¹³

A közügyek megvitatása során az egyik leggyakoribb alapjogi konfliktus a közszereplők bírálataival kapcsolatban merül fel: a közlő fél véleménynyilvánítási szabadsága, illetve a sajtószabadság ütközik a közszereplő emberi méltóságával, illetve az abból fakadó jó hírnévhez való jogával, becsületével. Az Alkotmánybíróság elsőként büntetőjogi vonatkozásban vizsgálta ezt az alapjogi problémát. A rendszerváltás után a demokratikus állami működés szempontjából nagy jelentősége volt annak, hogy a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatban a magyar alkotmányos gyakorlat részévé tette azt az alapelvet, miszerint a közszereplők nyílt bírálata széleskörű alapjogi védelemben részesül, illetve a rágalmozás és becsületsértés büntetőjogi tényállásainak értelmezése során a vonatkozó alapjogi mércét az alapul szolgáló amerikai és európai gyakorlat mentén kialakította. Eszerint a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélése során különbséget kell tenni értékítéletek és tényállítások között. Megállapította, hogy alkotmányosan nem büntethető a közszereplők becsületének csorbítására alkalmas értékítélet. Az emberi méltóság, a becsület és a jóhírnév külső korlátja lehet ennek. Azok az értékítéletek azonban, amelyek a közügyekre vonatkozóan foglalnak állást, fokozott alkotmányos védelemben részesülnek még akkor is, ha túlzóak vagy felfokozottak. Az AB álláspontja

¹⁰ Lásd például: *Raichinov v. Bulgaria*, Judgment of 20 April 2006. § 50.

¹¹ 30/1992. (V. 26.) AB határozat

¹² 37/1992. (VI. 10.) AB határozat

¹³ 165/2011. (XII. 20.) AB határozat

szerint nincs olyan alkotmányos érdek, amely indokolná az ilyen típusú értéktételek büntetőjogi korlátozását.

Az AB elismerte, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága a tényállításokra is kiterjed, azonban nem korlátlanul. A döntésben megfogalmazott mérce szerint a becsület csorbítására alkalmas valótlan tényállítás akkor büntethető, ha a közlő fél tudta, hogy a közlése lényegét tekintve valótlan, vagy azért nem tudott annak valótlanágáról, mert a hivatása vagy foglalkozása szerinti gondosságot elmulasztotta.¹⁴ Az Alkotmánybíróság tehát minden esetben a véleményszabadság védelmi körén kívül esőnek tekintette a szándékos hazugságot. A téves tényállításoknál azonban az enyhe gondatlanság mércéjét alkalmazta azon személyek esetében, akik a foglalkozásuk miatt rájuk vonatkozó körütekintést elmulasztják, azaz gyakorlatilag a sajtó munkatársaira és a sajtószabadság gyakorlására vonatkozóan. Egy kivételt állapított meg e mérce alól később a testület: a politikai véleménynyilvánítás minél szélesebb körű érvényesülése érdekében kimondta, hogy az országgyűlési képviselők más közszereplő politikusra vonatkozó állításaik miatt kizárólag a tudottan valótlan tényállítások közlése esetén vonhatók büntetőjogilag felelősségre, gondatlan hamis tényállításaiért nem.¹⁵

Az Alaptörvény,¹⁶ illetve az új alkotmánybírósági törvény¹⁷ hatályba lépését követően a bírói döntések alkotmányossági felülvizsgálatára irányuló, ún. teljes alkotmányjogi panasz hatáskör¹⁸ lett meghatározó a testület gyakorlatában. Ebben a hatáskörben eljárva az Alkotmánybíróságnak a korábban elvi síkon kidolgozott alkotmányos elveket és mércéket a konkrét, gyakorlati problémák értelmezésekor kell alkalmaznia, és a jogalkalmazói gyakorlat alkotmányosságáról döntést hoznia. Ennek során a testület a rendesbíróságok számára alkotmányos értelmezési szempontokat is meghatároz, így a rendesbíróságok gyakorlatára is meghatározó hatással van. Ennek következtében az alkotmányos mércék következetes alkalmazása e tekintetben kiemelten fontos követelmény. Ennek a követelménynek azonban a magyar Alkotmánybíróság gyakorlata nem tud megfelelni, a testület gyakorlata ellenmondásokkal terhelt.¹⁹

¹⁴ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat

¹⁵ 34/2004. (IX. 28.) AB határozat

¹⁶ Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 18.

¹⁷ 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról

¹⁸ Abtv. 27. §.

¹⁹ Lásd részletesebben Balogh Éva (2018): Alkotmánybíróság útvesszőben – Szeljegyeztek a magyar Alkotmánybíróság közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésére vonatkozó legutóbbi döntéseihez. *Fundamentum*, 2018/2-3. 80-99. old.; Balogh Éva (2019): *Az absztrakt normakontroll-eljárásban kidolgozott elvek alkalmazási gyakorlata az alkotmányjogi panasz eljárásban a közszereplőkkel kapcsolatos ügyekben*. In: Gábor, Zsolt (szerk.): *Az Alaptörvény érvényesülése a bírói gyakorlatban 3. Alkotmányjogi panasz: az alapjog-érvényesítés gyakorlata, HVG-ORAC, Budapest, 2019. 127-144.*

Az alkotmányjogi panasz eljárásokban a testület a rágalmazás és becsületsértés értelmezése kapcsán meghatározott mércét kezdetben fenntartotta és a közlések közügyekhez tartozásával kapcsolatos vizsgálati szempontokkal kiegészítette.²⁰

2017-ben azonban a rágalmazásra vonatkozó alkotmányos mércét részben – a sajtó munkatársaira vonatkozó gondossági mérce tekintetében – felülbírálta. Egy alkotmányjogi panasz eljárásban kimondta, hogy mivel a rágalmazás bűncselekmény csak szándékosan követhető el, „*a gondatlansággal is megvalósítható alakzatához kapcsolódó alkotmányos elvárás a továbbiakban nem tartható fenn.*”²¹ Ez által az 1994 óta kialakult mércétől is szélesebb körű sajtószabadságot biztosító tesztet alakított ki a rágalmazás büntetőjogi tényállásának alkalmazására vonatkozóan. Az e döntésben korrigált alkotmányos mérce alapján ugyanis a valótlan tényállításokért rágalmazás körében csak akkor vonható felelősségre a közlő fél, ha szándékosan hazudott, azaz tudta, hogy az állítása valótlan. Ezt követően azonban az Alkotmánybíróság ezt az újonnan kialakított tesztet nem alkalmazta, a további panaszokban ennek alkalmazhatóságáról hallgatott.²² Ezzel a következetlen gyakorlattal a vonatkozó alkotmányos mércék alkalmazása bizonytalanná vált, és az AB nem állapított meg a rendes bíróságok számára világos értelmezési keretet.

A becsületsértés esetében az okozza a legfőbb értelmezési problémát, hogy mely közlések azok, amelyek az emberi méltóság korlátozhatatlan magját sértik, az emberi státusz nyilvánvaló és súlyos megsértést valósítják meg, és így még a közügyek megvitatása körében sem védettek. E tekintetben a testület gyakorlatára a panaszok várható kimenetélét tekintve leginkább a kiszámíthatatlanság jellemző.²³ Az ilyen gyakorlatnak dermesztő hatása van a közügyek szabad megvitatására.

3. Mit hozhat a Btk. módosítása?

A Btk. most elfogadott módosításának célja az indokolás szerint a sajtószabadság szélesebb körű érvényesülésének biztosítása. A módosítás értelmében ugyanis a közügyek megvitatásához kapcsolódóan a sajtószabadság

²⁰ 13/2014. (IV. 8.) AB határozat, Indokolás [41]

²¹ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [63], és a döntés további pontjaiban megerősítette: [69], [84]

²² 3263/2018 (VII. 20.) AB határozat [33]-[37]; 3057/2022. (II. 11.) AB határozat [57]; 3357/2019. (XII. 16.) AB határozat; 3465/2020. (XII. 22.) AB határozat [35]-[39]; 3438/2022. (X. 28.) AB határozat [25]-[27]

²³ Lásd például 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat; 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat; 3322/2019. (XI. 26.) AB határozat; 3030/2019. (II. 13.) AB határozat; 3322/2019. (XI. 26.) AB határozat; 3048/2020. (III. 2.) AB határozat

gyakorlása során közzétett rágalmozó vagy becsületsértő közlések nem büntetendők amennyiben nem irányulnak a sértett emberi méltóságának nyilvánvaló és súlyosan becsmérő tagadására. A módosítás tehát megoldhatná az AB bizonytalan gyakorlatát a tényállítások megítélése kapcsán, illetve a közügyek megvitatása kapcsán a nem közszereplőkkel kapcsolatos közlések esetén is mentesíti a sajtót a büntetőjog felelősség alól. Ez azt jelenti, hogy a közügyek megvitatása kapcsán akkor sem lesz a sajtónak büntetőjogi felelőssége, ha szándékosan hazudott, és akkor sem, ha a tények igazságtartalmát tekintve gondatlanul járt el. Ez tehát a sajtószabadság érvényesülése szempontjából nagy előrelépés lehetne Magyarországon. Ugyanakkor mind a rágalmozás, mind a becsületsértés esetén kivételt képez az emberi méltóság nyilvánvaló és súlyosan becsmérő tagadása. Ez által megkérdőjeleződik, hogy valóban el tudja-e érni a módosítás a sajtószabadság szélesebb érvényesülését a gyakorlatban. Ahogy a fentiekben is kiderült, az Alkotmánybíróság gyakorlata nem következetes a tekintetben, hogy mely közlések sorolhatók az emberi méltóságot súlyosan sértő, tagadó közlések körébe. Bár a testület meghatározott ennek megítélésre vonatkozó szempontrendszer, annak alkalmazása esetleges. Ennek következményeként a rendesbírósági eljárásban is bizonytalan lehet, hogy milyen közléseket fognak e kategóriába sorolni, és büntetendőnek ítélni. A bizonytalan gyakorlat a közügyek megvitatására dermesztő hatással lehet, öncenzúrához vezethet. Ha pedig az Alkotmánybíróság és annak gyakorlatát szem előtt tartva a rendesbíróságok túlságosan széles értelmet tulajdonítanak majd ennek a kivételnek, az a sajtószabadság aránytalan korlátozásához vezethet.

Fontos felhívni a figyelmet arra is, hogy a módosítás indoklásában hivatkozott európai standardok nemcsak a sajtószabadság, hanem a szólásszabadság közügyek vitájában való gyakorlására vonatkozóan is csak kivételesen indokolt esetben tartják arányosnak a büntetőjogi korlátozást. A módosítás azonban a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlására nem vonatkozik, így a közéleti szólásszabadság gyakorlása – legyen az egy Facebook poszt, egy nyilvános beszéd, egy röplap stb. – az alkotmányos mércék figyelembevételével, de változatlanul a büntetőjog eszközével is korlátozható Magyarországon.

4. Következtetések

A Btk. most elfogadott módosítása tehát elméletben lehetővé teszi a sajtószabadság szélesebb körben való érvényesülése felé való elmozdulást. Ugyanakkor a jogszabály értelmezésére hivatott rendes bíróságok, illetve az Alkotmánybíróság gyakorlatán fog múlni, hogy ez a cél a gyakorlatban meg tud-e valósulni. Az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlata azonban a közügyek

vitájában megjelenő közlések kapcsán kiszámíthatatlan és esetleges. Mindezek tekintetében csalfa remény lehet, hogy a módosítás a gyakorlatban e kérdések tisztázását segíti majd elő, és nem a gyakorlat következetlenségeit fogja erősíteni, és a sajtószabadság gyakorlásának jogi kereteit még bizonytalanabbá tenni.

Források jegyzéke:

- Balogh Éva (2018): Alkotmánybíróság útvesztőben – Széljegyztek a magyar Alkotmánybíróság közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésére vonatkozó legutóbbi döntéseire. *Fundamentum*, 2018/2-3. 80-99.
- Balogh Éva (2019): *Az absztrakt normakontroll-eljárásban kidolgozott elvek alkalmazási gyakorlata az alkotmányjogi panasz eljárásban a közszereplőkkel kapcsolatos ügyekben*. In: Gábor, Zsolt (szerk.): *Az Alaptörvény érvényesülése a bírói gyakorlatban 3. Alkotmányjogi panasz: az alapjog-érvényesítés gyakorlata*, HVG-ORAC, Budapest, 2019. 127-144.
- Barendt, Eric (2007): *Freedom of Speech*. Oxford University Press, Oxford, 2007. 417-419.
- *Compilation of Venice Commission Opinions and Reports Concerning Freedom of Expression and Media*, CDL-PI(2020)008, Strasbourg, 7 July 2020. 43-46.
- Gálík Mihály – Polyák Gábor (2005): *Médiaszabályozás*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005, 66.
- Halmai Gábor (1994): *A vélemény szabadság határai*. Atlantisz, Budapest, 1994. 121-129.
- *Raichinov v. Bulgaria*, Judgment of 20 April 2006. § 50.
- T/3755. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény módosításáról
- Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 18.
- 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról
- 13/2014. (IV. 8.) AB határozat
- 165/2011. (XII.20.) AB határozat
- 30/1992. (V. 26.) AB határozat
- 3030/2019. (II. 13.) AB határozat
- 3048/2020. (III. 2.) AB határozat
- 3057/2022. (II. 11.) AB határozat
- 3263/2018 (VII. 20.) AB határozat
- 3322/2019. (XI. 26.) AB határozat

- 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat
- 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat
- 3357/2019. (XII. 16.) AB határozat
- 3438/2022. (X. 28.) AB határozat
- 3465/2020. (XII. 22.) AB határozat
- 36/1994. (VI. 24.) AB határozat
- 37/1992. (VI. 10.) AB határozat